

Fig. 1. Visby. Ydre, set fra Sydøst.

H. M. 1935

VISBY KIRKE

HASSING HERRED

Kirken var i katolsk Tid viet til *Johannes Døberen*¹; o. 1630 og 1666 havde Kongen Patronatsret²; men denne tilskødedes 5. September 1711 Jakob Madsen, »en Borger udi Lemvig«³, og Kirken var paa private Hænder, indtil den overgik til Selveje 1. Juli 1912⁴.

Kirken ligger tæt ved Limfjorden, vestligt i Byen. Kirkegaarden hegnes af Kampestensdiger, hvori en Port mod Nord og en Laage til Præstegaarden mod Øst, begge med nymodens Granitstolper. I hvert Fald i nyere Tid havde Kirken ingen særlig Kirkelade, idet Tiendekornet opbevaredes paa Skibets Loft⁵.

Bygningen bestaar af Kor og Skib fra romansk Tid samt Vaabenhus fra o. 1880. Orienteringen er korrekt.

Den romanske *Granitkvaderkirke*, Kor og Skib, har 42 cm høj Skraakantsokkel, hvorover Murhøjden er o. 3,80 m. I Koret er bevaret det oprindelige, nu tilmurede Østvindue (H. 120 cm, Br. 66, over Sökkelen 215), med falset Overligger; et stærkt udvidet Nordvindue, der endnu ses aabent paa Martin Borchs Opmaaling 1878, er nu tilmuret og sløret af Overkalkninger. Begge havde 1889 Monolit-Saalbænke. Skibet har nu ingen oprindelige Vinduer, men 1889 saas eet i Sydmuren, tilmuret og noget forstyrret (Uldall). Begge de retvinklede, o. 100 cm brede, romanske Døre er derimod bevaret, Syddøren, der ikke bryder Sökkelen, tilmuret og delvis omdannet til Vindue, Norddøren

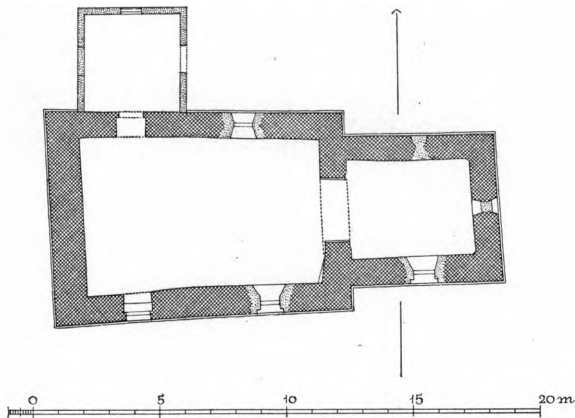

Fig. 2. Visby. Plan. 1:300. Maalt af C. G. Schultz 1937.

endnu i Brug (Sokkelen jorddækket). I Vestgavlen findes et Par Kvadre med Stenhuggerfelter; en Kvader har ved Underkanten en nedad aaben, rektangulær Fordybning (10×20 cm) med en mindre Fordybning i Bunden (4×8 cm), som en Altergrav; i en anden Kvader er et Hjørne fordybet. Umiddelbart Øst for Syddøren, i en Kvader i andet Skifte over Sokkelen, ses tre Kløvehuller (Tvm. 2 cm) med en indbyrdes Afstand af 6 og 10 cm.

I det *Indre* er Korbuen bevaret, med Skraakantsokkel og Kragsten, hvis grove, uregelmæssigt huggede, uens Profiler (S. 470, Fig. 15—16), der hovedsagelig bestaar af to kluntede Rundstave, er omløbende undtagen paa Nordvangens Østende. Bueslaget, hvis Top er vandret fortrykt (Fig. 3 og 4), er ommuret med Mursten (Uldall) og pudset. Paa Loftet gennembrydes Triumfgavlen mod Sædvane af en oprindelig Gennemgang med kvadersatte Karmhjørner og Rundbue, der er muret af raa Marksten som hele Gavlens Inderside.

Ændringer og Tilføjelser. Af Kirkens nuværende, fladrundbuede Vinduer er de to mod Syd udvendig falsede, smigede indvendig, det nordre og yngre smiget til begge Sider; Karmene er af Træ. Den øverste Del af Skibets Vestgavl er ommuret med smaa Sten, og her læses i Jernankre: NOS og Aars-tallet 1766.

Vaabenhuset, af smaa Sten, med Dør i begge Langmure (den vestre tilmuret), Nordvindue og, i Gavltoppen derover, en Støbejernsroset, er opført o. 1880. — Op ad Korets Østgavl staar en tømret *Klokkestabel*.

Af Regnskaberne fremgaar, at Kirkens Tage allerede o. 1700 delvis var hængt med Tegl. 1693 nedtog, oplagde og forfærdigede Murmester Jens Knudsen saaledes 30 Opgange Tagsten, og 1710 modtog Christen Christensen 8 Slettedaler for Arbejde paa det, som var takt med Tagsten paa Kirken. — I Synet for 1713 hedder det bl. a., at der paa Lav-Kirken var 35 hugne Sten, som var noget udskredne.

Fig. 3. Visby. Indre, set mod Øst.

V. H. 1935

Kirkens Kvadre, der staar blanke, kantes af brede, hvidtede Fuger; hvidkalket er desuden Vaabenhuset, Taggavlene samt Partierne under Sugfjælene og omkring Vinduerne. Koret er tækket med Bly ligesom Skibets Nordside, hvor der i en Plade nærmest Østgavlen ses Aarstallet 1882 og midt paa Taget: MAT 1766. Skibets Sydside er teglhængt, Vaabenhuset tækket med Skifer. De tappede Forbindelser i Korets Ege-Tagværk er nummererede med Fir-kantstik; Skibets Tagværk er nyt, af Fyr. — Det Indre har Bjælkelofter.

KALKMALERIER

Paa Korets Nordvæg var o. 1730 Præsternes Navne optegnet⁶.

INVENTAR

Alterbord, romansk, af Granitkvadre, nu muret op ad Østvæggen. Monolit-pladen, 132 × 84 × 26,5 cm, med helt omløbende Skraakant viser, at Bordet oprindelig har været fritstaaende. I dens Overside, der dækkes af en Træplade, er en tom *Helgengrav*. Det smalle Granitskifte nærmest under Pladen er nyt, idet denne før 1932 hvilede paa nogle Munkesten. Bordet dækkedes indtil 1932 af et *Panel* af Fyrretræsplanker, som nu ligger paa Kirkeloftet. Panelets Bagside har svage Rester af Malerier fra Tiden henimod 1600, paa to Planker

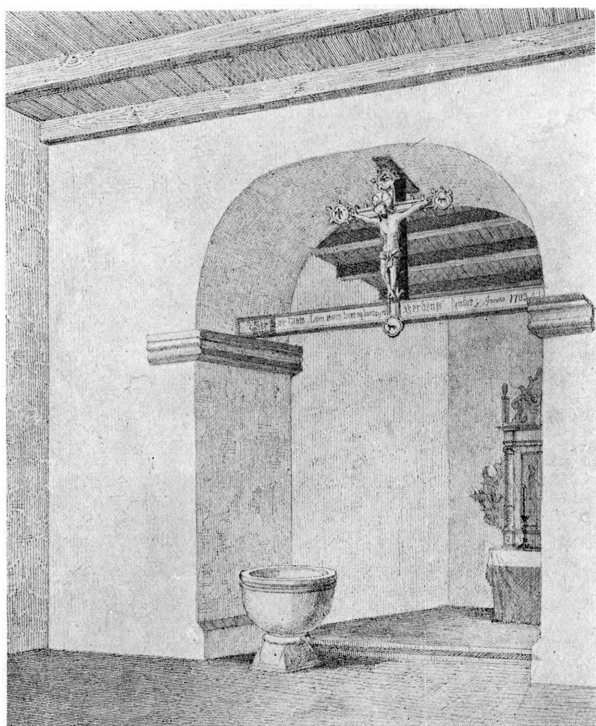

Fig. 4. Visby. Korbue. Efter Tegning af Martin Borch 1878.

Kristi Opstandelse, paa to andre et perspektivisk malet Alterbord (?) og en Figur i Tidens Dragt, muligvis Kain. Malemaaden minder om Kalkmaleriteknik, og Brædderne har snarest oprindelig været Loftsplanker.

Paa *†Alterklæde* har siddet et skjoldformet *Broderi, o. 50 × 45 cm, fra o. 1500, forestillende de hellige tre Kongers Tilbedelse (Fig. 7), syet paa Lærred med Silketraad. Stykket, der nu er i Nationalmuseet, har Form som Rygskjoldet til et Pluviale (o: Korkaabe) og stammer sikkert fra en større Kirke. *†Alterklæde* af ostindisk, blommet Atlask, med Kappe og stafferet med gule og røde Silkefrynser, givet 1705 af Sognepræsten og hans »Kæreste« (Rgsk.).

Altartavle (Fig. 3) i Renaissance, o. 1600, meget lig Hurup. Storstykket tredeles af fire joniske Søjler med Kassetteværks-Prydbælter, og tilsvarende, mindre Søjler flankerer Topfeltet, som krones af et udsavet Topstykke, der ligesom Storvinger og Topvinger har Kassetteværk. Under Storstykkets yderste Postamenter, i Topvinger og Topornament er Englehoveder. Den nuværende Staffering er fra 1896 (af Magnus-Petersen); i Midtfeltet ses Frelseren, i Sidefelterne Skriftsprog og i Topfeltet Lidelsesredskaber. Den har erstattet en Staffering fra 1701⁷ med Malerier, i Storfeltet Korsfæstelsen, i Sidefelterne Gravlæggelsen og en anden Scene af Lidelseshistorien, i Topstykket Opstandelsen⁸.

Altersølv. Kalk (Fig. 6) med lille, cirkulær Fod, utvivlsomt til et verdsligt

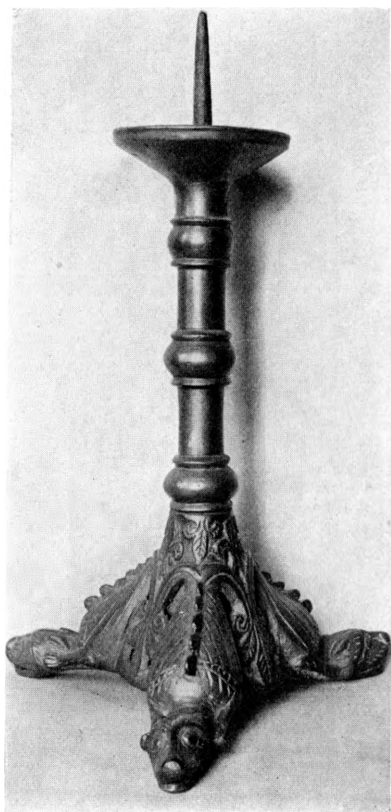

Fig. 5. Visby. *Alterstage (S. 550).

E. M. 1939

Fig. 6. Visby. Alterkalk (S. 549).

Drikkebæger fra o. 1625. Fodprofilerne er kvadrerede med Bosser; det korte Skaft har en ægformet Knop med Ovalbukler i Kasetteværks-Indfatning, og over denne er senere indføjjet en lille, glat, fladtrykt Kalkknop med smaa Rudebosser, hvori graveret: »IHESUS«. Umiddelbart under Kummen findes tre Bøjler med Kvindehoveder. Paa Foden er graveret: »Jesus anchora salutis («Frelsens Anker») Anno 1663«. Paa Kummen, der er forandret 1852 af E. Brinch, Tisted, og 1898 af Frost, Tisted, har før staaet: MVDS (o: Maren Villadsdatter Søndbjerg) (Kaldsbog; sml. Gravsten Nr. 2). *Oblatæske*, 1689, cylinderformet; paa Laaget graveret: »1. Corinth. 11«, paa Siden: »Inger Jens Daatter Syndberg⁹. Anno 1689«. *Sygekalk*, o. 1850, stemplet: Sund.

**Alterstager*¹⁰ (Fig. 5) i Overgangsstil, o. 1250—1300, 32 cm høje, med Fod, dannet af tre Drager med korte Forben og tornede Rygge. Mellem Dragerne nedadvendte, fembladede Palmetter. Overgangen til Skaftet, som har tre ens, afrundede Skafringe, dannes af en Bort, hvori skiftevis op- og nedadvendte Liljer. Lyseskaalen er flad, kegledannet. Yngre Lysetorn af Jern. Nu i Nationalmuseet. I Kirken er opstillet Kopier.

S. Bengtsson 1941

Fig. 7. Visby. *Broderi fra †Alterklæde (S. 549).

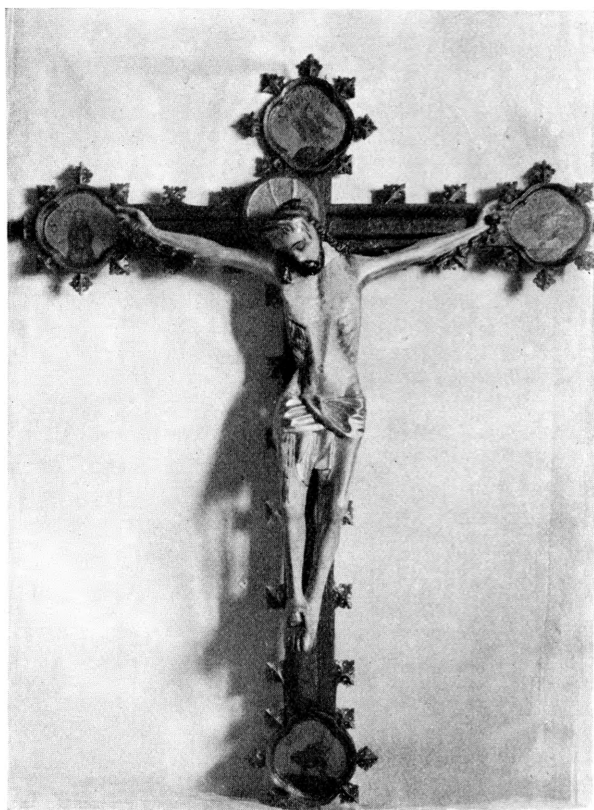
* *Ly sesaks* af Smedejern, 46 cm lang. Paa den store Tanekasse sidder en Lyse-slukkerhætte. Paa Klappen indhugget: 1703. Nu i Præstegaarden.

† *Messehagel* af Damask, nævnt 1699 (Rgsk.).

Font, romansk, af Granit, af vanlig Tybotype (sml. Fig. 4). Tvm. 69 cm. Paa en af Fodens Sider er indristet et ligearmet Kors. Højde 79—83 cm. I en Stole-stadeordning 1661 hedder det: »Funten, som stod ... baade Præsten og communicantibus (Altergængerne) hos Altaren til Besvering, er nederflyt«.

Daabsfad, nymodens, af Plet. Det tidligere **Fad* er fra o. 1700, af Tin, otte-kantet, 26,5 cm i Tvm., med rund Bund, hvori er graveret en Tulipan. Paa Randen indslaaet to ens Stempler hvori ses et Bomærke og :E... 1697. Nu i Præstegaarden.

Korbuekrucifiks (Fig. 8) fra 1450—1500. Figuren, 69 cm høj, har udskaarne Blodklaser paa Underarmene, men er iøvrigt typisk sengotisk med tovsnoet Tornekrone over den stærkt hvælvede Pande, Øjne uden Detailler, lille, bred Næse, smækker Midje og snævert Lændeklæde med Midtsnip. Fødderne er overlagte. Korstræet har ophøjet Midtstav; det ender i Firpas og er kantet

P. Kr. Andersen 1927

Fig. 8. Visby. Korbuekrucifiks (S. 551).

med Korsblade, af hvilke en Del er fornyet. I Glorieskiven er skaaret et Cirkelkors. Staf-fering fra Begyndelsen af 1700'erne med malede Evan-gelistegn, der er noget ændret ved en Istandsættelse 1927¹¹. Krucifikset var tidligere an-bragt i Korbuen (sml. Fig. 4) paa en Bjælke med malet Ind-skrift: »See det Guds Lam, som bær og borttager Verdens Synder, Anno 1703. Joh. 1, 28 og 29«.

Prædikestol (Fig. 3) i Renais-sance, af Tistedtype, med malet Aarstal 1627, af samme Sned-ker som Altertavlen. De fire Storfelters Arkader har kanne-lerede Pilastre, Profilkapitæler og æggestavprydede Buer med Treblade i Buehjørnerne. Paa Stolens Hjørner staar slanke Tvilling søjler med diamantbos-

serede Prydbælter og Æggestavkapitæler. Af figurligt Snitværk findes kun de nedhængende Englehoveder. Samtidige er Underbaldakinen, Opgangspanelet og Himmelen, der har Roset paa Undersiden, nedhængende Englehoveder og Topkartoucher. Ved en Istandsættelse 1932¹² fandtes under Egetræsmaling et Farvelag fra o. 1840 og inderst den oprindelige Staffering. I Storfelterne de fire Evangelister, kraftige Barokskikkelser, hastigt malet med flotte Pensel-strøg, sikkert af samme Maler, som har stafferet Stagstrup-Stolen (S. 508). Indskrifter med noget flygtig, hvidgul Fraktur; i Postamentfelterne Rom. 8, 31—32 og 1627, i Gesimsfelterne, svarende til Malerierne, Matth. 10, 32, Marc. 8, 35, Luc. 19, 10, Joh. 3, 36, paa Himmelens Frise Ps. 103, 1—3. Rammevær-kets Farver er genfremstillet; Søjlerne er helt forgyldt med Sølvbælter; hvidt og sort dominerer ret stærkt.

Stolestader, fornyet 1932 efter Forbillede af enkelte bevarede gamle Stade-gavle. Disse er nu sammenstillet i et Stade i Skibets Nordvesthjørne, hvor der findes fire Gavlplanker fra o. 1590—1600, halvrundt afsluttet med Dobbelt-roset indenfor Æggestavbort og med Topskive; i to af Rosetterne et trefliget

Akantusblad Paa den ene af Gavlene er fremdraget Farver fra 1721, rød-brun Marmorering med grøn og hvid Staffering samt: DLB 1721 i Bladkrans, vistnok henvisende til Præstekonen Dorothea Bang. Paa en Dør, der er opsat som Vægpanel, staar med sorte Bogstaver paa graa Bund: M.W.D. 1652 og E.I.D.S. 1701 (Præstekonerne Maren Villadsdatter, sml. Gravsten Nr. 2, og Else Jensdatter Søndbjerg)¹³. Paa et af Indgangspanelets glatte Felter er et slynget, rødt Navnetræk: JKL (Sognepræsten Jens Leth og Hustru Kathrine Leth). I de andre Felter er 1932 malet lignende Navnetræk, henvisende til senere Præstekoner. 1697 opsatte Peter Andersen en †*Stol* i Kirken (Rgsk.).

En †*Skriftestol* repareredes 1701 (Rgsk.), og i Præstegaarden opbevares et *Pultbrædt til en †*Degnestol* med indridsede Navne fra 1700'erne.

I Vaabenhuset staar en *Bænk* fra 1700'erne, 120 cm lang, 41 bred, af Fyr, med firkantede Ben, Tremmeryg med udsavede, snosøjleagtige Balustre og bugtede Armlæn. Forben og Tværlæd er profilhøvlede, delvis i Bølgelinjer. Da der ogsaa paa Bagsiden er Profileringer, synes Bænken at have været beregnet til at staa frit (Brudebænk?). Listen under Ryggen er ældre end de øvrige Dele, med skraat Tandsnit og indprikkede Cirkelstempler, fra Tiden henimod 1600.

Pengeblok, jernbeslaet, fra 1700'erne.

Dørfløjen i Norddøren har Laas fra 1700'erne.

Klokke, støbt 1849 af P. P. Meilstrup, Randers.

GRAVMINDER

I Vaabenhuset hænger en lille, malet *Blikplade* i en Krans af Egeløv, formet som en Louis XVI Ægvase. Indskrift med Skriveskrift over Jomfru Marie Kirstine Høyer, Datter af Herredsfoged Lauritz Høyer til Westergaard i Wiisby, prøvet ved Sygdoms Lidelser fra sit 28. Aar, bortkaldet 10. Dec. 1829 i sit 63. Aar.

Gravsten. 1) O. 1625. Latinsk Indskrift over Mads Andersen [Matthias Andreæ], Sognepræst for Visby og Heltbur, Provst i [Ha]ssing Herred; død [2. Febr.] 16[36] med sine to Hustruer, Anna Christensdatter og hendes fire Smaadøtre, som alle døde af Pest i Juli Maaned 1602, og Maria, Datter af Aalborgborgeren Niels Holm, død 16 □. Phil. 3. Graa Kalksten, 240 × 146 cm, med fordybede Versaler, ordnede paa to Tavler over hinanden. Foroven et Felt med Kristi Opstandelse, flankeret af retvinklede Kartouchebaand, og langs øverste Rand Skriftsted (Joh. 14). Mellem Hjørnecirkler med Evangelisttegn over Navnekartoucher er der ved Stenens Langsider »svævende«, joniske

Pilastre. Nederst tre Skjolde, i Midten Præstens med Fugl, til Siderne Hustruernes med Jesumonogrammer. Stenen er antagelig fra samme Værksted som Gravsten Nr. 2 i Harring (S. 501). Før i Korgulvet, nu rejst paa Korets Sydvæg.

2) O. 1648. Antagelig over Præsten [Oluf Madsen Svale, død 1648, gift] »med gudelskende ... Maren Vi[lladsdatter], (sml. Alterkalk og Stolestader), død [1692], lefde tilsammen ved 30 (?) Aar, af Gud velsignet ... 8 Børn«⁵. Kalksten, 168 × 118 cm, med stærkt udslidt, fordybet Kursiv i et rundbuet Skriftfelt, omgivet af Akantusranker; foroven Hjørnecirkler, begge med en Engel, som holder en Alterkalk, og mellem dem et Englehoved; foruden et Timeglas. Tidligere i Kirkens Gulv, nu paa Kirkegaarden, hvor den søndrede Sten atter (1924) er samlet.

3) En værdig Religionslærer, Hr. Ole Bay, Sognepræst for Wisby og Heltborg, født i Kiøbenhavn 20. Marts 1738, beskikket for disse Menigheder 27. April 1775, gift med Jomfru Karen Margrethe Billeschou 20. Sept. 1776, død i Wisby Præstegaard 16. Aug. 1799. (Syr. 7, 37). Norsk Marmor, 159 × 96 cm, med fordybede Versaler og Hjørnerosetter. Paa oprindelig Plads over en muret Grav paa Kirkegaarden.

†*Gravramme* med Indskrift paa Latin over Præsten Christen Lauridsøn, død 21. Marts 1594, laa o. 1730 ved Siden af Alteret, saaledes at en Del af Rammen gik ind under Skriftestolen¹⁴.

I en aaben †*Begravelse*¹⁵ fandtes o. 1730 paa en Kiste Gravskrift over Præsten Esaias Klauman¹⁶, født 1656 i Københav, i 4½ Aar Feltpræst i Braband og Flandern, Sognepræst for Visby og Heltborg i 22 Aar, Provst i 2 Aar, død i Wisbye 1719 i sin Alders 64. Aar.

KILDER OG HENVISNINGER

Regnskaber 1686—1713, div. Aar (L.A. Viborg). — Kaldsbog 1862 ff. (ved Embedet). — Stolestadereglement 1652 (smst.). — Museumsindberetninger af C. Engelhardt og M. Borch 1878, C. A. Jensen (R. Graae og O. Norn) 1936. Revideret af C. A. J. og E. M. 1939.

Chr. Heilskov: Personalhistoriske Indskrifter fra Hassing Herred, i AarbThisted. 1929. S. 454 f. R. Johannes Wolf: Minder om Præsten Jens Andersen Sønberg og hans Slægt (smst. 1938. S. 3 ff.).

Thura: Aalborg Stift S. 510—12. F. Uldall: Optegnelser om de danske Landsbykirker V. 1889. S. 231—33 (NM). Henry Petersen: Notebøger I [1890] S. 28 (NM).

¹ Acta Pontificum IV, 365. ² Fortegnelser over Danmarks Kirker o. 1630 og 1666 (RA). ³ Matriklen 1664 med Tilføjelser (RA). ⁴ Datoen usikker. ⁵ Wolf S. 4. ⁶ Thura S. 512. ⁷ Henry Petersen I, 28. ⁸ Indberetningerne om Billederne stemmer ikke overens. ⁹ Forfatterinde af Salmer og Andagtsvers i Kingos Stil, se J. Lundbye: En kvindelig Salmedigter fra det 17. Aarh., i Kirkehist. Saml. 5. R. IV,

